

Bovenstaande kritiekpunten nemen niet weg dat Hellevoorts *Werken als zuurdesem* een degelijke voortzetting is van eerder ingezet onderzoek, dat het aanzet tot toegespitst onderzoek, stimuleert tot het doordenken en contextualiseren van centrale begrippen en uitnodigt tot het stellen van nieuwe vragen.

José Eijt

1 Zie: Marjet Derks, Catharina Halkes, Annelies van Heyst, ed., *'Roomse dochters'. Katholieke vrouwen en hun beweging* (Baam, 1992); José Eijt, "Vrouw waartoe zijt gij op aarde...?" Het katholieke leergezag over vrouwen en het vrouwbeeld in enkele katholieke vrouwenorganisaties in de twintigste eeuw, in: Catharina Halkes, Vefie Poels en Dorry de Beijer, ed., *Boeiende beelden. Feministische en christelijke visies op de mens als vrouw en man* (Nijmegen/Baam, 1992) 39-61; Mieke Aerts, *De politiek van de katholieke vrouwenemancipatie. Van Marga Klompé tot Jacqueline Hillen* (Amsterdam, 1994).

G. A. van der List, *De macht van het idee. De VD en het Nederlands buitenlands beleid* (Dissertatie Leiden 1995, Politiek bestuurlijke studiën XIV; Leiden: DSWO Press, 1995, 492 blz., f75,55, ISBN 90 6695 117 6).

Van der Lists *De macht van het idee* bevat een uitgebreide weergave van de buitenland-politiek van de VVD, zowel van partijstandpunten als het beleid dat VVD-ers als minister hebben gevoerd. Centrale vraag voor Van der List is, of de politiek van de VVD liberaal genoemd kan worden. Hij onderscheidt drie stromingen op het terrein van de buitenlandse politiek, namelijk een conservatieve, een liberale en een sociaal-democratische. Een viertal thema's of tradities waren kenmerkend voor het Nederlandse liberalisme, namelijk 1) het belang van de neutraliteit, 2) de onwenselijkheid van een sterke bewapening, 3) het belang van vrijhandel, en 4) de afwijzing van een sterke aristocratische rol op het terrein van het buitenlands beleid en een streven naar democratisering.

De ontwikkelingsgang van de buitenlands-politieke opvattingen van de VVD wordt vervolgens chronologisch gepresenteerd en onderverdeeld in elf fasen, die grotendeels overeenkomen met de naoorlogse kabinetten. Al snel blijkt dat de opvattingen van de VVD veeleer conservatief dan liberaal moeten worden genoemd. Dat betreft in de eerste plaats de dekolonisatie-kwestie, zowel betreffende Indonesië als Nieuw-Guinea. De liberalen onderscheidden zich in de jaren vijftig daarnaast vooral door het pleiten voor versterking van de defensie. Ten aanzien van de Europese integratie bestond terughoudendheid. De EEG moest vooral een economische gemeenschap blijven en zich openstellen voor nieuwe leden. Het nieuwe terrein van ontwikkelingssamenwerking werd met een zakelijk wantrouwen bezien.

Na het vertrek van politiek leider P. J. Oud in 1963 veranderde er eigenlijk niet veel, onstateert Van der List. Er ontstond meer enthousiasme voor de Europese integratie in de jaren zestig, maar er bleef vooral veel hetzelfde, hetgeen ook in de jaren zeventig het geval was. De VVD deed van zich spreken door een harde en soms onredelijke oppositie tegen het buitenlands beleid van het kabinet-Den Uyl. In het algemeen werd dat kabinet, met name de ministers M. van der Stoep en vooral J. Pronk, verweten teveel oog te hebben voor 'hogere doeleinden' en te weinig voor het Nederlands belang.

Veel aandacht besteedt Van der List aan het eerste kabinet-Van Agt, de roerige jaren 1977-1981 en aan het ministerschap van C. A. van der Klaauw. Over diens rol oordeelt Van der List, net als verschillende andere commentatoren, kritisch: hij was niet in staat zijn standpunten adequaat naar voren te brengen in het parlement en droeg door zijn onduidelijkheid zelfs bij aan het verbrekken van de traditionele consensus over buitenlands beleid in de Nederlandse maatschappij.

Ook voor wat betreft de jaren tachtig constateert Van der List dat in de VVD spake was van

eensgezindheid en continuïteit. De VVD viel in deze jaren op door haar campagne tegen de erfenis van het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid van Pronk. Na de spectaculaire wendingen in de internationale politiek in 1989 bleef men aan veel van de inmiddels beproefde standpunten vasthouden: de noodzaak van Atlantische eenheid, het gebruikelijke wantrouwen ten aanzien van Europese integratie en verlies van nationale soevereiniteit.

In een slotbeschouwing concludeert Van der List dat de opvattingen van de VVD over buitenlandse politiek slechts gedeeltelijk overeenkwamen met de liberale traditie. Een voorliefde voor vrijhandel kon in de VVD worden aangetroffen, al waren er ook uitzonderingen, zoals rondom het EG-landbouwbeleid. Het klassiek-liberale vertrouwen in de pacificerende werking van de vrije markt kende de VVD evenwel niet. Ook het door Van der List als liberaal aangeduide vertrouwen in de ontwikkeling van het internationaal recht was nooit kenmerkend voor de VVD-politici: 'de NAVO droegen zij dan ook een warmer hart toe dan de VN'(451). Ten slotte week de VVD ook op het punt van kolonialisme af van het traditioneel liberaal gedachtengoed. Van een streven naar democratisering van het buitenlands beleid was geen sprake.

Wat was dan eigenlijk de leidraad van de VVD op het terrein van het buitenlands beleid? Van der List wijst erop dat de VVD de Nederlandse economische belangen vaak tot uitgangspunt nam bij de beoordeling van internationale vraagstukken. Maar een partij van het kapitaal, of van de werkgevers, dat was de VVD toch niet. De invloed van het bedrijfsleven en de rol van individuele werkgevers is altijd gering geweest, oordeelt Van der List. Er zijn bovendien verschillende standpunten te noemen die indruisten tegen de belangen van het bedrijfsleven, zoals bijvoorbeeld rondom de Nieuw-Guineakwestie.

Van der Lists boek is zonder twijfel een bijzonder nuttige bijdrage aan de historiografie op het terrein van zowel de buitenlandse politiek als de Nederlandse partijen. Hoewel de auteur zelf actief lid is van de VVD, kenmerkt *De macht van het idee zich* in het algemeen door distantie. Uitzondering daarop vormt wellicht de in de laatste hoofdstukken doorklinkende bewondering voor partijleider F. Bolkestein.

Opzienbarend zijn Van der Lists bevindingen niet. In het algemeen weken de standpunten van de VVD niet af van het gevoerde regeringsbeleid. Van heftige debatten over buitenlandse politiek is in de VVD nauwelijks sprake geweest. Er was soms, met name in de jaren vijftig, zelfs sprake van een gebrek aan belangstelling voor internationale vraagstukken, door Van der List aangeduid als 'introversie'. Voor zover er opvallende en afwijkende ideeën bestonden binnen de VVD over buitenlandse politiek, waren die behoudend en reactief.

Er zou kritiek kunnen worden uitgeoefend op het gebruik van bronnen. De auteur baseert zich in het algemeen op partijpublicaties, persartikelen en kamerhandelingen: kortom op 'declaratoire bronnen', veelal bestemd voor de publieke opinie. Het optreden van VVD-bewindslieden wordt niet onderzocht met behulp van de archieven van de betreffende ministeries. Zelfs van de ministerraadsnotulen is, althans blijkens het notenapparaat, spaarzaam gebruik gemaakt. Dat is natuurlijk ook lastig over een periode van bijna vijftig jaar, maar daardoor wordt de analyse van het beleid van de VVD-bewindslieden nogal eens gereduceerd tot hun optreden in het parlement en in de openbaarheid.

Het meest aanvechtbare van Van der Lists boek is evenwel de titel. *De macht van het idee* dekt de inhoud toch nauwelijks. Er circuleerden niet zoveel opzienbare ideeën in de VVD. In het algemeen was men tevreden met het gevoerde regeringsbeleid. Voor zover de VVD zich op het terrein van de buitenlandse politiek profileerde, was dat in behoudende zin.

Cultuur in context. Het spel van Menych Sympel (1466) als spiegel van de Brusselse politieke verhoudingen¹

ROBERT STEIN

Inleiding. Onbekend maakt onbemind

In 1912 schonk de heer Gaston Moeremans uit Dilbeek een slordig, verformfaaid handschriftje aan het Brusselse Algemeen Rijksarchief. De unieke bron van enkele oudere Middelnederlandse rederijkerstoneelstukken, zoals we nu weten, maar destijds werd dat in de Franstalige cultuur van het Rijksarchief niet direct opgemerkt. Pas een kwarteeuw na de verwerving zou archivaris Jozef Cuvelier er een artikel aan wijden, waarin hij een globale beschrijving van het handschrift gaf en een korte samenvatting van de inhoud². En pas betrekkelijk recent kwam het handschrift terecht in een logische bewaarplaats: de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Men kan stellen dat het handschrift deze slechte start nooit te boven is gekomen. Weliswaar zijn twee van de vier teksten inmiddels uitgegeven, werden her en der fragmenten gepubliceerd en nam W. M. H. Hummelen in zijn *Repertorium* een summier beschrijving en een inhoudsopgave op, maar nog altijd zijn twee van de vier teksten onuitgegeven gebleven³.

Bij nadere bestudering blijkt vooral het spel met de titel *Van Menych Sympel ende Outgedachte ende van Cronijcke* buitengewoon boeiend, mijns inziens boeiender dan de beide teksten die inmiddels wel zijn uitgegeven. Niet alleen is dit het oudste van de vier in dit handschrift opgenomen spelen, en zelfs een van de oudere ons bekende rederijkersspelen, maar het laat zich bovendien erg goed situeren, zowel geografisch, als chronologisch, politiek en sociaal⁴. In inhoudelijk opzicht is vooral het gebruik

1 Mijn hartelijke dank gaat uit naar dr. B. A. M. Ramakers en prof. dr. W. P. Blockmans, die eerdere versies van deze tekst van commentaar hebben voorzien.

2 J. Cuvelier, 'Een viertal onbekende werken van de Brasseische 15d eeuwse rederijkers Colijn en Smeken en van den Bruggeling Anthonis de Roover', *Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche academie voor taal- en letterkunde* (1937) 89-99.

3 *Een spel van Colyn op die geboorte van vrou Margriete, dochter van vrou Marye van Bourgonyen perfect van Colijn Caillieu* werd uitgegeven door E. de Bock, 'Een presentspel van Colijn Caillieu', *Spiegel der letteren*, VI (1962-1963) 241-269; *Den droom van Rovere op die doot van hertoge Kaerle van Bourgonyen saliger gedagten van Anthonis de Roovere* werd uitgegeven door J. J. Mak, in: *De gedichten van Anthonis de Roovere naar alle tot dusver bekende handschriften en oude drukken* (Zwolle, 1955) 351 - 359; een bespreking van dit stuk: *ibidem*, 96-99; *Een spel op hertoge Karle ons Keyser nu es van Jan Smeken en het spel Van Menych Sympel*, dat hier ter discussie staat, zijn tot op heden onuitgegeven. Voor de fragmenten, zie: Cuvelier, 'Een viertal onbekende werken', 93; W. van Eeghem, *Brusselse dichters* (5 dln.; Brussel, 1958-1963) IV, 147-152; H. Pleij, *De sneeuwpoppen van 1511. Stads cultuur in de Late Middeleeuwen* (Amsterdam, 1988) 292-293; R. Stein, *Politiek en historiografie. Het ontstaansmilieu van Brabantse kronieken in de eerste helft van de vijftiende eeuw* (Leuven, 1994) 161 -162; W. M. H. Hummelen, *Repertorium van het rederijkersdrama 1500-ca. 1620* (Assen, 1968) 339, 342.

4 H. van Dijk, e. a., 'A survey of Dutch drama before the Renaissance', in: E. Strietman, 'The medieval drama of the Low Countries', in: *Dutch crossing*, XXII (1984) 97-131; vergelijk W. M. H. Hummelen, 'The drama of the Dutch rhetoricians', in: D. Gilman, ed., *Everyman & company. Essays on the theme and structure of the European moral play* (New York, 1989) 169-192.